
Versengés, győzelem, veszteség

A GYŐZELEMMEL ÉS A VESZTÉSSSEL VALÓ
MEGKÜZDÉS: A SERDÜLŐK ÉS A FELNŐTTKOR
KÜSZÖBÉN ÁLLÓ FIATALOK ÖSSZEHASONLÍTÁSA*

FÜLÖP MÁRTA^{1,2} – NAGY TAMÁS^{1,3}

¹ MTA TTK Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet

² ELTE Pszichológiai Intézet

³ ELTE Pszichológia Doktori Iskola

E-mail: fulop.marta@ttk.mta.hu; nagytamas.hungary@gmail.com

Beérkezett: 2014. október 10. – Elfogadva: 2014. december 20.

A versengési folyamatoknak mindig van eredménye, egy versengési ciklus végén a riválisokból győztesek és vesztesek lesznek. Mind a győzelem, mind a veszteség intenzív érzelmi élmény. Ennek az érzelmi élménynek a természete és a feldolgozása meghatározhatja azt, hogy egy versengési folyamat milyen hatással lesz az egyén későbbi viselkedésére versengési helyzetekben, inkább közelítően reagál vagy inkább elkerülően. Korábbi vizsgálatok már feltárták a győzelemmel és a veszteséssel való érzelmi és viselkedéses megküzdés egymástól jól elkülöníthető mintázatait serdülők (gimnazisták) és a felnőttkor küszöbén lévő (egyetemisták) fiatal felnőttek körében. A jelen tanulmány egyrészt azt vizsgálja, hogy a két csoportban feltárt mintázatok azonosak-e, vagyis ezek a mintázatok mindkét korosztályban azonos érzelmi és viselkedéses élményt jelentenek-e. Másik kérdése az, hogy amennyiben vannak azonos érzelmi és viselkedéses mintázatok, akkor ezeknek az előfordulása különbözik-e a két életkori csoport között. Végül a tanulmány az azonos érzelmi és viselkedéses mintázatok alapján meg kívánja alapozni a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés általános modelljét.

A vizsgálatban 351 középiskolás és 289 egyetemista adatait elemeztük. A válaszadók által kitöltött, a győzelemre és veszteségre adott érzelmi és viselkedéses válaszokat feltáró, zárt kérdéses kérdőív válaszainak faktorelemzése után nyert faktorokon elvégeztük a konstruktum ekvivalencia vizsgálatokat. A két különálló csoport esetében a feltárt reakciómódok többsége konstruktum ekvivalensnek bizonyult, a közöttük lévő kapcsolat pedig funkcionálisan ekvivalensnek (azonos irányú szignifikáns korrelációk). A két csoport között nem találtunk életkori különbséget, különbség volt azonban a Budapesten és a vidéken élők és tanulók között. A Budapesten élők (középiskolások és egyetemisták) kiegyensúlyozottabb megküzdési stratégiákkal rendelkeztek, mint a vidéki egyetemisták.

* A tanulmány megírása során Fülöp Márta az OTKA K 104332 támogatásában részesült.

A konstruktum ekvivalens reakció módok és a közöttük lévő funkcionálisan ekvivalens kapcsolatok arra utalnak, hogy a feltárt megküzdési mintázatok alapját képezhetik egy általános, a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdési modell felállításának.

Kulcsszavak: *versengés, győzelem, veszteség, megküzdés, serdülőkor, felnőttkor küszöbe*

A sikeres versengés integráns része az emberi énfel fejlődésnek, és alapvető szerepet játszik abban, hogy a versenyen alapuló társadalmakban az egyének helyt tudjanak állni. A versengés az élet minden területén megjelenik, például a családban, az oktatási intézményekben, a munkahelyeken, a szabadidős tevékenységekben, a sportban (FÜLÖP és NAGY, 2013). A szervezett keretek között zajló úgynevezett strukturális illetve a spontán (társas összehasonlításon alapuló) versengési folyamatoknak (FÜLÖP, 2008) mindig van eredménye: az eredmény alapján győztesekről és vesztesekről beszélhetünk. A konstruktív versengés egyik legfontosabb feltétele, hogy a győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatban a társadalom tagjai kialakítsák magukban az adott helyzetnek leginkább megfelelő és sikeresen alkalmazható megküzdési stratégiákat – vagyis képesek legyenek kezelni mind a győzelmet, mind a veszteséget (FÜLÖP és BERKICS, 2007; FÜLÖP és NAGY, 2013).

A győzelem és a veszteség folyamataival a legkidolgozottabb formában az evolúciós biológiai megközelítés foglalkozott. A csoportban élő állatoknál a társas hierarchia, a dominancia- és alárendelődés-viszonyok a győzelem-vesztés különböző struktúráiból alakulnak ki. A győztes és így módon domináns egyed több erőforráshoz jut, és nagyobb eséllyel örökíti tovább a génjeit (BERECZKEI, 2003). Ugyanakkor a feladás adaptív stratégia akkor, amikor nincs esély a győzelemre. A vereség elismerése gátlón hat a győztesre, megakadályozza a harc folytatásában (CSÁNYI, 1994). A győzelem és veszteség az emberi társadalomban is státuszképző, és alakítja az egyének társas hierarchiájában betöltött szerepét.

A győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatban kifejezhető két legerősebb érzelm, a büszkeséget és a szégyent TRACY és MATSUMOTO (2008) univerzális emberi reakciónak tekintik. Bebizonyították ugyanis, hogy azok minden kultúrában, mindkét nemből ugyanolyan testi megnyilvánulásokkal járnak, és nem tanultak. Ezt támasztja alá az, hogy veseleplezett vakok is ugyanazokat a mimikai és testi reakciókat mutatják versengésszerű győzelem és veszteség esetén, mint a látók. A versengésszerű győzelem és veszteség kifejezésének testi jelei az evolúciós adaptivitást szolgálják. A győzelem felett érzett büszkeség nonverbális kifejezése (például kiegyenesedett testtartás, széles mosoly) azonnal, gazdaságosan és ritualizáltan jelzi a környezet számára is a legyőzötttel szemben elnyert domináns státuszt, és hozzájárul annak megerősítéséhez és társas elismertetéséhez. A vesztes testtartása, lesüktött tekintete pedig az alárendelődést fejezi ki.

A győzelem és veszteség az énképpel szorosan összefüggő élmények, ezért az általuk kiváltott érzelmek ún. éntudatos (TANGNEY és FISCHER, 1995; TRACY és ROBINS, 2007) vagy ún. énértékelő érzelmek (MASCOLO és FISCHER, 1995). Éntudatos és énértékelő érzelmek például a büszkeség, a szégyen, a bűntudat vagy a

zavar/zavarban levés (embarrassment). Ezek az érzelmek abból származnak, hogy az illető személy kiértékeli, hogy az adott szituáció, amiben van, miként viszonyul a céljaihoz és a társas környezet értékeihez. Az éntudatos érzelmek elősegítik a komplex társas célok elérését, például a társas státusz fenntartását vagy emelését, a csoporton belüli és a csoportok közötti versengés navigálását (TRACY és ROBINS, 2007). Versengési helyzetekben a győzelemre való törekvés és a veszteség elkerülése ezeknek az éntudatos és énértékelő érzelmeknek az előrevetítésével, a bekövetkezésükért vagy a bekövetkezésük elkerüléséért is folytatódhat.

HARTER (1999) óvodáskor és serdülőkor közötti gyerekekkel és serdülőkkel készített interjút, akik az éntudatos érzelmek keletkezését nem ritkán versengési esetekhez, győzelemhez és veszteséghez kötötték. Az interjúk alapján Harter az éntudatos érzelmeket négy dimenzió mentén jellemezte: 1. az érzélem oka; 2. az érzélemmel kapcsolatos énrre vonatkozó attribúciók; 3. a másik személy szerepe; 4. az érzélemre adott viselkedéses és más érzelmi reakciók.

PEKRUN, ELLIOT és MAIER (2006) a teljesítménnyel kapcsolatos érzelmi élményeket kétféle dimenzió mentén csoportosították. Az érzelmeket egyrészt kiváltó jellegük alapján pozitív és negatív kategóriába sorolták, másrészt a további tevékenységekre vonatkozóan aktiválónak vagy éppen deaktiválónak tekintették őket. A két dimenzió mentén aktiváló pozitív és deaktiváló pozitív, illetve aktiváló negatív és deaktiváló negatív érzelmeket különítettek el. Aktiváló pozitív érzélem például az öröm és a büszkeség, deaktiváló pozitív érzélem a megkönnyebbülés, aktiváló negatív érzélem a harag és a frusztráció, és deaktiváló negatív érzélem az unalom, a levertség, a szomorúság vagy ezek egy komplexebb változata, a depresszió. PEKRUN és munkatársai (2006) felosztása a győzelemre és a veszteségre adott reakciók esetében is értelmezhető: mind a győzelemre, mind a veszteségre reagálhatunk aktivációval (újult energiákkal való folytatással), illetve deaktivációval (megnyugvással, leeresztéssel).

Az itt bemutatott vizsgálatban egy serdülőkkel (gimnazistákkal) és a felnőttkor küszöbén álló fiatalokkal (egyetemistákkal) végzett vizsgálat eredményeit hasonlítjuk össze. Korábban már bemutattuk a serdülők győzelemmel és veszteséssel való megküzdési mintázatait feltáró vizsgálatunkat (FÜLÖP és BERKICS, 2007), és a felnőttkor küszöbén álló egyetemistákkal végzett vizsgálatunkat is (FÜLÖP és NAGY, 2013). E tanulmányban mód nyílik a két életkori mintán tapasztalt jelenségek összehasonlítására. Az összehasonlítás során egyrészt fel kívánjuk tárni, hogy melyek a győzelemmel és veszteséssel való megküzdésnek azok a mintázatai, amelyek mindkét életkori csoportban és mintán jellemző megküzdési módok, és melyek azok, amelyek a két életkori csoportban különböznek, ezzel a győzelem és a veszteség kezelésének lehetséges életkori változásaira kívánunk rávilágítani. Az egyetemista csoport budapesti és vidéki egyetemistákból tevődött össze, akik vagy Budapesten, vagy vidéken folytatták tanulmányaikat. Az elvégzett statisztikai vizsgálatok alapján a születési hely szerint csak kevés, a tanulmányok folytatásának helye szerint viszont jelentősebb különbségek voltak az egyetemisták között. A tanulmányaikat Budapesten folytatók (függetlenül attól, hogy Budapesten vagy vidéken születtek) kiegyensúlyozottabb megküzdési stratégiákkal rendelkeztek, a tanulmányaikat vidéken folytatók viszont elkerülőbbel (FÜLÖP és NAGY, 2013).

Ezért a jelen vizsgálatban az életkori mutatókon kívül a lakóhelyet mint demográfiai mutatót ugyancsak meg kívántuk vizsgálni. Nem ismertek a szakirodalomban sem olyan keresztmetszeti, sem olyan longitudinális vizsgálatok, amelyek a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés általános mintázatait, illetve azok életkori stabilitását, valamint változásait kívánták célzottan vizsgálni.

GYŐZELEM ÉS VESZTÉS A SERDÜLŐKORBAN

A serdülőkorban a kortársi kapcsolatok nagyon fontos társas közegei a fejlődésnek, és a serdülőkor az az időszak, amikor az egyének elkezdnek nagyobb értéket tulajdonítani a kortársi társas hálózaton belüli státuszuknak (FOURNIER, 2009; MURPHY, SLAVICH, ROHLER és MILLER, 2013), és különösen érzékenyek a kortárscsoport visszajelzéseire (SAVIN-WILLIAMS és BERNDT, 1990). A népszerűségnek és a társak közötti elismertségnek és a társas hierarchiában betöltött szerepnek kiemelt jelentősége van (COLEMAN, 1962). A versengés folyamata és annak eredménye, a győzelem vagy a veszteség pedig ehhez a társas hierarchiában elfoglalt helyhez járul hozzá (ARNOCKY és VAILLANCOURT, 2012; FÜLÖP és BERKICS, 2007; MERTEN, 1997). ERIKSON (1968) szerint a serdülőkor az identitásképzés legfőbb időszaka, amikor a képességeknek és a vágyaknak összhangba kell kerülniük, ezért a társas összehasonlítás és a versengés kiemelt jelentőségre tesz szert. ELKIND (1967) „képzeltbeli közönségről” beszél, amely a serdülőknek az a meggyőződése, hogy mindent, amit tesznek mások – elsősorban a kortársak –, figyelemmel kísérnek és értékelnek. Ez a lélektani állapot megnöveli a versengési folyamatok pozitív vagy negatív eredményének a jelentőségét. Éppen ezért különös fontossága lehet a későbbi pszichés egészség szempontjából annak, hogy a serdülők milyen módon kezelik a győzelem és veszteség élményét. FOURNIER (2009) a serdülőkori depresszió legfőbb okozójának a versengésbeli veszteséget és az alacsony társas státuszt tekinti.

A serdülőkor kritikus periódus az énfelforrás szempontjából is. MASCOLO és FISCHER (1995) szerint erre az életkorra – a másokkal való kedvező és kedvezőtlen összehasonlítások eredményeképpen – a serdülőnek kialakul egy képe a saját kompetenciáiról. PRICE (2000) szerint is a spontán társas összehasonlítás és a strukturált versenyek során átélt győzelmek és veszteségek fontos, életre szóló szerepet játszanak az énkép és önértékelés alakulásában. A versengés szakirodalmában egyáltalán nem található a versengési stratégiáknak és a győzelemmel és veszteséssel való megküzdés mintázatainak az életkor változásaira vonatkozó adat, illetve olyan vizsgálat, amely ezeknek a stabilitását különböző életkori szakaszok között vizsgálta volna.

A FELNŐTTKOR KÜSZÖBE (EMERGING ADULTHOOD)

A 18–29 éves korig terjedő időszakot a felnőttkor küszöbének (emerging adulthood) nevezik. Ez az életszakasz még nem szerepelt Erik ERIKSON (1968) pszichoszociális fejlődési szakaszai között. ARNETT (2000) írta le először az *American Psychologist* hasábjain ezt a serdülőkortól és a fiatal felnőttkortól is elkülönített fejlődési periódust. Ebben az életkori időszakban a modern társadalmak fiataljainak élete nagyon más, mint az ilyen korú fiatalok élete korábban volt. Nem lépnek még házasságra, nem vállalnak gyereket, hanem ezeket az életkori feladatokat elhalasztva saját szakmai céljaikat és lehetőségeiket fedezik fel. ARNETT (2004) szerint ennek az életszakasznak öt fő jellemzője van: az identitásexploráció, az instabilitás, az önmagára centrálás, a köztes állapotban levés érzése és a lehetőségek. A felsőoktatásban részt vevő egyetemisták tipikus felnőttkor küszöbén lévő fiatalok. Már sokkal kisebb az életükben a szülői kontroll szerepe, de tipikusan még nem kell teljes mértékben eltartaniuk magukat, és nem kezdték meg a teljes idejű munkavállalást. A személyes képességek és preferenciák felfedezésében és az önmegvalósításban kulcsszerepe lehet a versengésnek, amely ebben az időszakban a felsőoktatásban részt vevő, felnőttkor küszöbén lévő fiatalok számára még nem jár igazán egzisztenciális következményekkel. Ugyanakkor ebben az életszakaszban kell felkészülni a munkába állásra és arra, hogy a munkaerő-piaci versenyben megfelelő álláshoz jussanak, és a munkahelyi versengésekben is megfelelő versengési készségekkel helyt tudjanak állni. Ebben jelentős szerepet játszhatnak a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos adaptív megküzdési mintázatok. Ezért életkori különbségek tekintetében azt vártuk, hogy az idősebb korosztályra jellemzőbb lesz a versengéshez közelítő, annak eredményével kiegyensúlyozottan megküzdési tudó mintázat, és kevésbé fogja ezt a csoportot jellemezni az elkerülő mintázat. A narcisztikus-agresszív mintázat esetében nem volt egyértelmű elvárásunk, mivel a narcisztikus győzelem-vesztés feldolgozás életkorilag jellemezheti inkább a serdülőket, mint a felnőttkor küszöbén álló fiatalokat, ugyanakkor a munka világának erősebb versenyközege, mint közelgő realitás az erősebb agressziót tartalmazó mintázatoknak kedvezhet az egyetemisták esetében.

A GYŐZELEMMESEL ÉS A VESZTESÉSEL VALÓ MEGKÜZDÉS MINTÁZATAI
A SERDÜLŐ ÉS A FELNŐTTKOR KÜSZÖBÉN ÁLLÓ
FIATALOK KÖRÉBEN

A korábbi vizsgálatok feltárták, hogy a győzelemre és a veszteségre milyen érzelmi és viselkedési válaszmintázatok lehetségesek, ezek egymással milyen összefüggésben állnak, illetve azt, hogy a különböző győzelemre és a veszteségre adott reakciómintázatok alkotnak-e egymástól eltérő megküzdési módokat serdülőkorban középiskolások (FÜLÖP és BERKICS, 2007), valamint a felnőttkor küszöbén álló egyetemisták körében (FÜLÖP és NAGY, 2013).

Mindkét korcsoportban elkülönült egy úgynevezett *kiegyensúlyozott*, egy *narcisztikus-agresszív* és egy *elkerülő-feladó* mintázat.

A *kiegyensúlyozott* mintázatra a győzelemre adott örömteli és aktiváló reakció a jellemző, amelynek során a győztes büszke és boldog és energikus továbbfolytatást, új és magasabb célok kitűzését eredményezi. Vesztes esetén a vesztes a szomorúságból és frusztrációból és önbizalma megrendüléséből kibontakoztatja a talpra állást és továbbfejlődést. A kiegyensúlyozott versengő mind a győzelem, mind a vesztes hatására energikus marad, és vállalja a további kihívásokat.

A *narcisztikus-agresszív* mintázat esetén a győztes énfelnagyítással reagál, kárörvendő, a veszteset lenézi. Az a meggyőződés, hogy ő a legjobb, viselkedéses szinten azzal is jár, hogy a győztes kiereszt, és nem állít fel új célokat. Ehhez vesztes esetén a győztes iránti agresszió, harag és gyűlölet, valamint a vesztes elfogadásának nehézsége, önbizalomvesztés és feladás társul. A rivális ebben a működési módban ellenség, akire győzelem esetén agresszív káröröm és megvetés, vesztes esetén harag, gyűlölet és agresszió irányul.

Az *elkerülő* mintázatra a győzelemmel kapcsolatos „ütközés”, zavar és bűntudat jellemző, amely a társas környezet ellenérzéseitől és szeretetének az elvesztésétől való félelemmel társul. A zavar érzéséhez társuló viselkedéses reakció a további versengés (és győzelem) elkerülése. Ez a mintázat a veszteséssel kapcsolatban is a megküzdés nehézségét jelzi. Vesztes esetén a legfőbb reakció az önleértékelés és a feladás.

A JELEN VIZSGÁLAT CÉLJA

A serdülőkor a versengési mintázatok megszilárdulása szempontjából kritikus időszaknak tekinthető. Kérdés tehát, hogy mutatnak-e változást a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos reakciómódok a következő életszakaszban, a felnőttkor küszöbén, amikor a felsőoktatásban részt vevő fiatalok felkészülnek jövőbeni hivatásukra. A versenyen alapuló munkaerőpiacra történő belépés közelgő szükségessége, a pályázatok és állásinterjúk hamarosan megjelenő valósága felerősíthetik a győzelemmel és veszteséssel való megküzdéssel kapcsolatos érzékenységet.

A középiskolás és egyetemista minta keresztmetszeti összehasonlításának a célja kettős: egyrészt fel kívánja tárni, hogy történik-e változás a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés mintázataiban két egymáshoz közel álló életkori csoportban: a serdülő középiskolások és az élethelyzetükből következő életkori sajátosságait tekintve felnőttkor küszöbén álló egyetemisták között. Másrészt az életkori különbségek mellett a hasonlóságokat is fel kívántuk tárni. A két egymástól független csoport győzelemmel és veszteséssel való megküzdésének egyező vonásainak a feltárásával a győzelemmel és veszteséssel való megküzdés általános pszichológiai modelljének a felállításához kívántuk megteremteni az alapokat.

VIZSGÁLATI MÓDSZER

A vizsgálatban mindkét csoportban zárt kérdéses kérdőívet alkalmaztunk (FÜLÖP és BERKICS, 2007). A kérdőívben a következő pszichológiai jellemzőket vizsgáltuk:

1. A versengéshez fűződő személyes viszony

- 1.1. A személyes versengés mértéke (öt fokozatú Likert-típusú skála; 1=egyáltalán nem vagyok versengő; 5=erősen versengő vagyok).
- 1.2. A válaszadó becslése arra vonatkozóan, hogy milyennek látja környezetét őt a versengés szempontjából (1=egyáltalán nem tartanak versengőnek; 5=nagyon versengőnek tartanak).

Ez utóbbi kérdést azért tettük fel, hogy megvizsgáljuk, mennyire explicit vagy manifest a versengéshez fűződő viszonya a válaszadónak, az önmegítélése és a másokban keltett benyomás mennyire térnek el egymástól. Amennyiben a versengési késztetés nagyobb, mint amennyit ebből a külvilág lát, akkor e késztetés egy része rejtve marad a külvilág számára, az illető versengőbb, mint azt a környezete feltételezi róla. Ha a két megítélés hasonló, akkor a motiváció és a külvilág számára hozzáférhető viselkedés összhangban vannak, ha pedig a külvilág az illetőt versengőbbnek gondolja, mint ő saját magát, akkor a magatartásában vannak felférthető elemek, illetve lehet, hogy önmaga előtt is tagadja versengési késztetéseit.

2. A győzelem és veszteség feldolgozásának különböző aspektusai:

Az instrukció a következő volt: *versengés során az ember néha győz, néha veszít. Próbálj meg visszagondolni néhány olyan helyzetre, amikor úgy ítélted meg, hogy valamiben győztél (vesztettél). Mit éreztél akkor? Mit jelentett a számodra? Mi történik a győzelem (vesztés) után? Hogyan hat rád a győzelem (vesztés)?*

A válaszadóknak egy ötfokú, Likert-típusú skálán kellett jelezniük, hogy mennyire jellemző rájuk győzelem vagy veszteség esetén egy-egy érzélem, egy-egy értelmezés, illetve viselkedéses válasz (1=egyáltalán nem jellemző; 5=nagyon jellemző). Összesen 91 kijelentést kellett megítélniük.

2.1. Érzelmi következmények:

- Győzelem esetén: például „Büszke vagyok”; „Boldog vagyok”; „Fel vagyok dobva”; „Izgatott vagyok”; „Megnő az önbizalmam”; „Lelkiismeret-furdalást érzek”; „Zavarba hoz”; „Sajnálom a vesztest”; „Kárörömet érzek”; „Semmit nem érzek”.
- Veszteség esetén: például „Szégyellem magam”; „Szomorú vagyok”; „Kimerült vagyok”; „Dühös vagyok magamra”; „Irgykedek”; „Csalódott vagyok”; „Elveszítem az önbizalmam”; „Depressziós leszek”; „Semmit nem érzek”.

2.2. Interperszonális következmények:

- Győzelem esetén: például „A boldog győztest az emberek általában elismérik”; „A győzelem irigységet vált ki”; „A győztesnek szerénynek kell lennie, mert különben kivívja mások ellenérzését”; „Félek, hogy nem fognak szeretni”.
- Veszteség esetén: például „Lenézettnek érzem magam”; „Félek, hogy nem fognak szeretni”.

2.3. *Viselkedési következmények:*

- Győzelem esetén: például „A győzelem energiát ad a folytatáshoz. Még nagyobb erővel dolgozom utána”; „Kieresztek egy-egy győzelem után. Utána kevesebbet dolgozom”.
- Vesztes esetén: például „Igyekszem elkerülni a versengéssel járó helyzeteket a jövőben”; „A vesztes energiát ad, legközelebb nagyobb erőfeszítéssel, még többet dolgozom”.

2.4. *A versengési partner szerepe:*

Megvizsgáltuk, hogy a válaszadók milyen szerepet tulajdonítanak a versengés során a versengési partnerüknek (barát, ellenség, ösztönző/motivátor, összehasonlítási másik).

AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS MINTÁJA

Összesen 640 magyar, közép-, ill. felsőoktatásban részt vevő személy adatait vizsgáltuk. Közülük 351 középiskolás (54,8%) és 289 egyetemista (45,2%) volt. Mindkét mintában kevesebb volt a fiú, mint a lány: a középiskolásoknál a kitöltők 44%-a, az egyetemistáknál 38%-a volt a fiúk/férfiak részaránya, azonban a különbség statisztikailag nem volt szignifikáns ($\chi^2(1; N=640)=1,928$; n. sz.). A középiskolások életkora 15 és 20, az egyetemistáké 19 és 34 között változott; az előbbieket átlaga 17,24 (SZ=1,23), az utóbbiaké pedig 22,51 (SZ=2,27) volt. A középiskolások mindegyike budapesti volt, az egyetemisták 43%-a budapesti egyetemre járt, 57%-a vidéki egyetemre járt. Az egyetemisták 25%-a (70 egyetemista) vidékről ment Budapestre tanulni, az összesen 121 Budapesten tanuló egyetemistának több mint a fele.

EREDMÉNYEK

A versengéshez fűződő személyes viszony és mások percepciójának a megítélése

Elsőként összehasonlítottuk a versengéshez fűződő viszonyt. A középiskolások szignifikánsan versengőbbnek tartották magukat, mint az egyetemisták ($F(1, 457) = 4,973$; $p < 0,026$), ám a társaknak tulajdonított megítélésben nem volt különbség ($F(1, 450) = 0,139$; $p = 0,709$).

Ismételt méréses, több szempontú varianciaanalízist végeztünk, ahol a személyen belüli faktor a két megítélés közti különbség, a személyek közötti pedig a nem és a korcsoport voltak. Az eredmények azt mutatták, hogy szignifikáns különbség volt a versengés kétféle megítélése között ($F(1;448)=41,526$; $p<0,001$). Ebben nem volt különbség sem a nem, sem a korcsoport szerint. Eszerint mind a gimnazisták, mind az egyetemisták, mind a fiúk, mind a lányok önmagukat versengőbbnek tartják, mint azt a külvilágról feltételezik, hogy gondolja róluk (lásd 1. táblázat).

1. táblázat. Saját versengés megítélése és a versengés társaknak tulajdonított percepciójának a megítélése

		Középiskolás		Egyetemista	
		Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Saját versengés	Férfi	3,26	0,91	3,12	0,82
Mások percepciója		2,86	0,79	2,83	0,88
Saját versengés	Nő	3,15	0,76	2,98	0,68
Mások percepciója		2,90	0,94	2,97	0,85
Saját versengés	Egész csoport	3,20	0,83	3,03	0,74
Mások percepciója		2,89	0,88	2,92	0,87

Szignifikáns különbséget találtunk a két életkori csoport között a győzelem fontosságában is. A győzelmet a középiskolások szignifikánsan fontosabbnak tartották, mint az egyetemisták (2. táblázat).

2. táblázat. A győzelem fontossága középiskolás és egyetemista csoportban

	Középiskolás		Egyetemista		F	p
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás		
A győzelem nagyon fontos nekem.	3,78	1,14	3,40	1,06	12,939	0,000

A győzelemre és vesztesre adott érzelmi reakciók összehasonlítása

A válaszadóknak egy 32 érzelmet tartalmazó felsorolásból kellett megítélniük, hogy **győzelem** esetén milyen mértékben jellemző rájuk egy-egy érzelem (öt fokú Likert-skálán). Külön-külön faktoranalízist végeztük a két mintán a 32 itemen (Maximum Likelihood eljárás). Mindkét esetben scree plot teszt alapján határoztuk meg a faktorok számát, és a kapott faktormátrixokon direct quartimin forgatást alkalmaztunk. A középiskolás mintán a scree plot teszt alapján négyfaktoros struktúrát találtunk, ez a teljes variancia 41,8%-át magyarázta. A kapott faktorok nevei a következők voltak: 1. *öröm és aktiváció*; 2. *zavar és szociális óvatosság*; 3. *énfelnagyítás*; 4. *elégedettség*. Az egyetemista mintán szintén négyfaktoros struktúrát találtunk a scree plot teszt alapján, ami a variancia 64,5%-át magyarázta. A kapott faktorok nevei a következők voltak: 1. *öröm és aktiváció*; 2. *énfelnagyítás*; 3. *zavar és szociális óvatosság*; 4. *szerénység*. Három faktor az elnevezésében (és a tartalmában) is jelentős hasonlóságot mutatott a két csoport között. A konstruktumekvivalencia mérésére (ugyanolyan struktúrája van-e egy jelenségnek a két összehasonlítandó csoportban), vagyis a faktorok egyezésének vizsgálatára a Tucker-phi együttthatót számítottuk ki (VAN DE VIJVER és LEUNG, 1997). Két faktort akkor tartottunk meggyezőnek (akkor felelnek meg a konstruktumekvivalencia kritériumának), ha az

együttható értéke 0,85 fölött volt (VAN DE VIJVER és LEUNG, 1997). Az első három faktor esetében megegyezett a faktorok tartalma (a Tucker-phi értéke rendre 0,92; 0,90; és 0,92 volt), és csak az utolsó faktorok (*elégedettség és szerénység*) tartalma mutatott eltérést (Tucker-phi értéke 0,13).

A megegyező faktorok itemeiből egy közös faktoranalízis alapján skálákat képeztünk. Így a három skála a következő lett: *öröm és aktiváció* (például boldog, büszke, feldobott/lelkes, sikeres), *énfelnagyítás* (például több másoknál, legjobb, hatalommal rendelkező, lenézi a vesztest) és *zavar és szociális óvatosság* (például zavarba jön, fél, hogy nem szeretik, lelkiismeret-furdalás). Ezek Cronbach-alfa értékei kielégítőnek vagy jónak bizonyultak. A skálák kiszámításánál az itemszámmal osztottuk a tételek összegét (lásd 3. táblázat).

3. táblázat. A győzelemmel kapcsolatos középiskolás és egyetemista érzelmi reakciók közös skáláinak reliabilitása és leíró statisztikái

S k á l a	Itemszám	Cronbach- α	Átlag	Szórás
Öröm és aktiváció	14	0,950	4,06	0,86
Énfelnagyítás	6	0,808	2,92	0,83
Zavar és szociális óvatosság	4	0,750	2,18	0,83

A kapott skálákon két esetben szignifikáns korcsoportkülönbség mutatkozott: az *öröm és aktiváció* skálán a középiskolások, a *zavar és szociális óvatosság* skálán az egyetemisták érték el magasabb átlagot (lásd 4. táblázat).

4. táblázat. A győzelemmel kapcsolatos érzelmek skáláinak korcsoport szerinti átlagai és a különbségek statisztikai középiskolások és egyetemisták esetén

	Középiskolás		Egyetemista		F	p
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás		
Öröm és aktiváció	4,21	0,55	3,93	1,05	12,425	< 0,001
Énfelnagyítás	2,87	0,89	2,96	0,78	1,235	0,267
Zavar	2,03	0,79	2,32	0,85	14,311	< 0,001

A **vesztés** esetében a válaszadóknak egy 39 érzelmet tartalmazó felsorolásból kellett megítélniük, hogy milyen mértékben jellemző rájuk egy-egy érzelem (ötfokú Likert-skálán). Külön-külön faktoranalízist végeztük a két mintán a 39 itemen (Maximum Likelihood eljárás). Mindkét esetben scree plot teszt alapján határoztuk meg a faktorok számát, és a kapott faktormátrixokon direct quartimin forgatást alkalmaztunk. A középiskolás mintán a scree plot teszt alapján a háromfaktoros struktúra bizonyult optimálisnak, ami a teljes variancia 42,4%-át magyarázta.

A képzett faktorok nevei a következők voltak: 1. *önleértékelés*; 2. *agresszió a győztesrel szemben*; 3. *szomorúság és frusztráció*. Az egyetemisták esetében a négyfaktoros megoldás tűnt a legjobbnak, ami a teljes variancia 53,4%-át magyarázta. A kapott faktorok nevei: 1. *önleértékelés*; 2. *szomorúság és frusztráció*; 3. *agresszió a győztesrel szemben*; 4. *deaktiváció*. A *deaktiváció* faktor (például gyenge, erőtlen, fáradt) nem különült el a középiskolásoknál. Három faktor mind az elnevezésében, mind a tartalmában hasonlóságot mutatott a két csoportban: *önleértékelés* (például kisebbségtudat, hülye, rossz, lenézett, nem szereti magát), *agresszió a győztesrel szemben* (például haragszik a győztesre, gyűlöli a győztest, bosszút akar állni), *szomorúság és frusztráció* (például szomorú, kudarc, haragszik magára, zaklatott, ideges). A faktorok egyezésének megállapításához a fentebb ismertetett módszert alkalmaztuk. A három faktor esetében egyezést találtunk (Tucker-phi értékei *önleértékelés*: 0,89; *agresszió a győztesrel szemben*: 0,95 és *szomorúság és frusztráció*: 0,90). Az egyes skálák reliabilitását az 5. táblázat mutatja. A Cronbach-alfa értékek jó belső konzisztenciára utalnak mindhárom faktor esetén.

5. táblázat. A veszteséssel kapcsolatos középiskolás és egyetemista érzelmi reakciók közös skáláinak reliabilitása és leíró statisztikái

S k á l a	Itemszám	Cronbach- α	Átlag	Szórás
Önleértékelés	13	0,921	2,14	0,84
Szomorúság és frusztráció	11	0,865	3,53	0,79
Aggresszió a győztesrel szemben	7	0,838	2,27	0,85

Korcsoportok szerint csak az *önleértékelés* skálán kaptunk szignifikáns különbséget: az egyetemisták magasabb átlagot értek el ezen a skálán (lásd 6. táblázat).

6. táblázat. A veszteséssel kapcsolatos érzelmi reakció skálák korcsoport szerinti átlagai és a különbségek statisztikai középiskolások és egyetemisták esetében

	Középiskolás		Egyetemista		F	p
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás		
Önleértékelés	1,93	0,77	2,32	0,86	18,856	0,000

A győzelemre és veszteségre adott viselkedési reakciók összehasonlítása

A **győzelemre** adott viselkedési reakciók esetén a válaszadóknak öt viselkedésmódot tartalmazó felsorolásból kellett megítélniük, hogy győzelem esetén milyen mértékben jellemző rájuk egy-egy viselkedésmód (ötfokú Likert-skálán). Külön-külön faktoranalízist végeztük a két mintán (Maximum Likelihood típusú) az öt

itemen. Mindkét esetben scree plot teszt alapján határoztuk meg a faktorok számát. A középiskolás mintán a scree plot teszt alapján egyfaktoros megoldást fogadtunk el, ez a teljes variancia 39,2%-át magyarázta. A faktort *lelkesedésnek* neveztük el. Az egyetemista mintán szintén egy faktort találtunk a scree plot teszt alapján, ami a variancia 41,7%-át magyarázta. A faktort szintén *lelkesedésnek* neveztük el. A kapott faktor az elnevezésében (és a tartalmában) is jelentős hasonlóságot mutatott a két korcsoport esetén. A faktor egyezését vizsgálataira a Tucker-phi együtthatót számítottuk ki, amely 0,97 volt, tehát a két mintából származó faktorokat megegyezőnek tekintettük. A faktorok itemeiből egy közös faktoranalízis alapján skálát képeztünk, amit *lelkesedésnek* neveztünk el. Olyan tételek tartoztak bele például, hogy „A győzelem energiát ad a folytatáshoz. Még nagyobb erővel dolgozom utána.”. A skála Cronbach-alfa értéke kielégítőnek bizonyult. A skála kiszámításánál az itemszámmal osztottuk a tételek összegét (lásd 7. táblázat).

7. táblázat. A győzelemmel kapcsolatos közös középiskolás és egyetemista viselkedési reakció skála reliabilitása és leíró statisztikái

S k á l a	Itemszám	Cronbach- α	Átlag	Szórás
Lelkesedés	4	0,707	3,82	0,86

Szignifikáns különbség volt korcsoportok szerint: a középiskolások a *lelkesedés* faktoron magasabb értéket értek el, mint az egyetemisták (lásd 8. táblázat).

8. táblázat. A győzelemmel kapcsolatos viselkedési reakció skála korcsoport szerinti átlagai és a különbségek statisztikái középiskolások és egyetemisták esetén

	Középiskolás		Egyetemista		F	p
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás		
Lelkesedés	3,94	0,79	3,71	0,91	8,060	0,005

A **vesztésre** adott viselkedési reakciók esetében a válaszadóknak egy 11 viselkedésmódot tartalmazó felsorolásból kellett megítélniük, hogy vesztés esetén milyen mértékben jellemző rájuk egy-egy viselkedésmód (ötfokú Likert-skálán). Különkülön faktoranalízist végeztük a két mintán a 11 itemen (Maximum Likelihood típus). Mindkét esetben scree plot teszt alapján határoztuk meg a faktorok számát, és a kapott faktormátrixokon direct quartimin forgatást alkalmaztunk. A középiskolás mintán a scree plot teszt alapján egy kétfaktoros struktúra bizonyult optimálisnak, ami a teljes variancia 37,9%-át magyarázta. A képzett faktorok nevei a következők voltak: 1. *feladás és önbizalomvesztés*; 2. *talpra állás és fejlődés*. Az egyetemisták esetében is a kétfaktoros megoldás tűnt a legjobbnak, ami a teljes variancia

45,6%-át magyarázta. A kapott faktorok nevei: 1. *talpra állás és fejlődés* („A veszteség energiát ad, legközelebb nagyobb erőfeszítéssel, még többet dolgozom”); 2. *önbizalomvesztés* (például „Elveszítem az önbizalmamat és a nyugalمامat”). A két faktor mind az elnevezésében, mind a tartalmában hasonlóságot mutatott a két korcsoportban. A faktorok egyezésének megállapításához a fentebb ismertetett módszert alkalmaztuk. Mind a két faktor esetében egyezést találtunk (Tucker-phi értékei *önbizalomvesztés*: 0,98; *talpra állás és fejlődés*: 0,86). Az egyező faktorokból skálákat képeztünk egy közös faktorelemzés alapján (lásd 9. táblázat). A skálák kiszámításánál az itemszámmal osztottuk a tételek összegét. A Cronbach-alfa értékek jó reliabilitásra utalnak.

9. táblázat. A veszteséssel kapcsolatos viselkedési reakciók középiskolás és egyetemista közös skáláinak reliabilitása és leíró statisztikái

S k á l a	Itemszám	Cronbach- α	Átlag	Szórás
Önbizalomvesztés és feladás	2	0,857	2,76	1,09
Talpra állás és fejlődés	9	0,807	3,58	0,76

Korcsoportok szerint csak a *talpra állás és fejlődés* skálán kaptunk szignifikáns különbséget: a középiskolások magasabb átlagot értek el ezen a skálán (10. táblázat).

10. táblázat. A veszteséssel kapcsolatos viselkedési reakciók skáláinak korcsoport szerinti átlagai és a különbségek statisztikái

	Középiskolás		Egyetemista		F	p
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás		
Önbizalomvesztés	2,66	1,10	2,85	1,06	3,289	0,070
Talpra állás és fejlődés	3,67	0,75	3,50	0,76	5,119	0,024

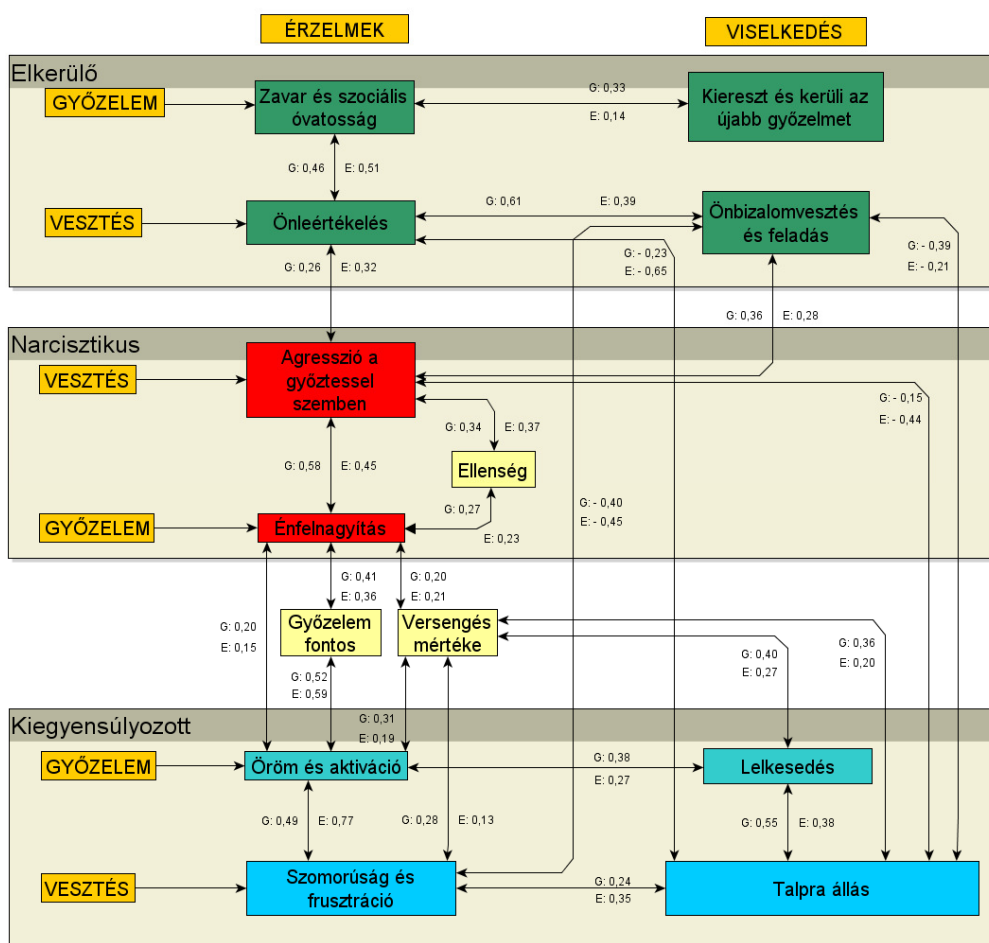
A győzelemre és vesztesésre adott érzelmi és viselkedési reakciók összefüggései középiskolások és egyetemisták esetében

Az összefüggéseket korrelációs számítással vizsgáltuk, és megvizsgáltuk azt is, hogy van-e különbség a két csoport között az egyes reakció módok közötti összefüggés erősségében.

A győzelem összefüggései

Először megvizsgáltuk a győzelemre adott érzelmi reakciók egymással való és viselkedési reakciókkal való összefüggéseit. A győzelemre adott érzelmi reakciók

esetében mindkét csoportban szignifikáns pozitív együttjárást találtunk az *öröm és aktiváció* és az *énfelnagyítás* faktora között (gimnazista $r = 0,2$; egyetemista $r = 0,14$, $p < 0,05$ mindkét esetben), igaz ez az összefüggés mindkét csoportban gyenge volt, de mivel mindkét csoportban létezett és azonos irányba mutatott, ezért feltételezzük, hogy a *győztes öröm és aktivációja* bizonyos mértékű *énfelnagyítással* is társul, és megfordítva, az *énfelnagyításnak* van egy *öröm és büszkeség* vonatkozása is. (Az itt és a továbbiakban tárgyalt szignifikáns együttjárások és a korrelációs együttjárások az 1. ábrán láthatóak).

1. ábra. A győzelem és a vesztes kezelésének reakciómintázata: a győzelem és vesztes kezelésének modellje magyar középiskolások és magyar egyetemisták körében

Megjegyzés: a gimnazistákra jellemző korrelációt a **G**, az egyetemistákra jellemző korrelációt az **E** jelzi.

A győzelemre adott érzelmi és viselkedési reakciók faktorai között ugyancsak mindkét csoportban megvizsgáltuk az összefüggéseket. A győzelemmel kapcsolatos *öröm és aktiváció* mint érzelmi reakció és a győzelem utáni lelkes folytatás, a *lelkesedés* mint viselkedési reakció mindkét csoportban pozitív szignifikáns együttjárást mutatott. Gimnazisták esetében $r = 0,38$ ($p < 0,01$), egyetemisták esetében $r = 0,27$ ($p < 0,01$).

Ugyancsak mindkét csoportban szignifikáns pozitív összefüggést mutatott a győzelemmel kapcsolatos *zavar és szociális óvatosság* mint érzelmi reakció a győzelem utáni *kieresztéssel és a győzelem kerülésével* mint viselkedési reakcióval. Gimnazisták esetében $r = 0,33$ ($p < 0,01$), egyetemisták esetében az összefüggés csak gyenge, de szignifikáns volt $r = 0,14$ ($p < 0,05$). Az összefüggés a gimnazisták esetében szignifikánsan erősebb volt $z = 4,02$ ($p = 0,000$).

A veszteség összefüggései

A veszteségre adott érzelmi reakciók közül az *önleértékelés* és az *agresszió a győztesrel szemben* mindkét csoportban szignifikáns pozitív együttjárást mutatott (gimnazisták $r = 0,26$, $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,32$, $p < 0,01$).

Az *önleértékelés* mint érzelmi reakció és az *önbizalomvesztés és feladás* mint viselkedési reakció mindkét csoportban szignifikánsan pozitívan járt együtt (középiskolások $r = 0,61$, $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,32$, $p < 0,01$). A középiskolások esetében az összefüggés szignifikánsan erősebb volt ($z = 2,53$, $p = 0,011$).

Az *önleértékelés* mint érzelmi reakció és a *talpra állás és fejlődés* mint viselkedési reakció ezzel szemben mindkét csoportban szignifikánsan negatív összefüggést mutatott (középiskolások $r = -0,23$, $p < 0,01$; egyetemisták $r = -0,65$, $p < 0,001$), de az egyetemisták esetében az összefüggés szignifikánsan erősebb volt ($z = 6,78$, $p = 0,000$).

A *szomorúság és frusztráció* érzelmi mintázata mindkét csoportban pozitívan járt együtt a veszteség utáni *talpra állással és fejlődéssel* (középiskolások $r = 0,24$, $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,35$, $p < 0,01$), és szignifikánsan negatívan korrelált az *önbizalomvesztéssel és feladással* (középiskolások $r = -0,40$, $p < 0,01$; egyetemisták $r = -0,45$, $p < 0,01$).

Az *agresszió a győztesrel szemben* érzelmi mintázata pozitívan járt együtt a veszteség utáni *önbizalomvesztéssel és feladással* (középiskolások $r = 0,36$, $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,28$, $p < 0,01$), és negatívan korrelált a *talpra állás és fejlődéssel* (középiskolások $r = -0,15$, $p < 0,05$; egyetemisták $r = -0,44$, $p < 0,01$) mint viselkedési reakciókkal. Az összefüggés egyetemisták esetében szignifikánsan erősebb volt ($z = 6,78$, $p = 0,000$).

A győzelemre adott érzelmi reakciók összefüggései a veszteségre adott érzelmi reakciókkal

Az érzelmi reakciók terén a győzelemre és a veszteségre adott válaszok összefüggései is számos esetben megegyeztek a két csoportban. A győzelemre adott *öröm és aktiváció* erős szignifikáns pozitív együttjárást mutatott a veszteség esetén érzett *szomorúsággal és frusztrációval* (középiskolások $r = 0,49$, $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,77$

$p < 0,01$), de ez a kapcsolat az egyetemistáknál szignifikánsan erősebb volt ($z = 6,07$ $p = 0,000$).

A győzelemre adott *énfelnagyítás az agresszió a győztesrel szemben* reakcióval járt együtt ugyancsak szignifikánsan és pozitívan mindkét csoportban (középiskolások $r = 0,58$ $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,45$ $p < 0,01$).

A győzelemmel kapcsolatos *zavar és szociális óvatosság* mindkét csoportban pozitív összefüggést mutatott a vesztes esetén bekövetkező *önleértékeléssel* (középiskolások $r = 0,46$ $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,51$ $p < 0,01$) (lásd 1. ábra).

*A győzelemre adott viselkedéses reakciók összefüggései
a vesztesre adott viselkedéses reakciókkal*

A viselkedéses reakciók terén a győzelemre és a vesztesre adott válaszok is mutatnak egymással azonos összefüggést a két csoportban. A győzelemmel kapcsolatos *lelkesség* mindkét csoportban szignifikánsan pozitívan járt együtt a vesztes utáni *talpra állás és fejlődéssel* (középiskolások $r = 0,55$ $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,38$ $p < 0,01$). Az összefüggés a gimnazistáknál szignifikánsan erősebb volt ($z = 2,74$ $p = 0,006$).

A vesztesre adott viselkedéses reakciók is korreláltak egymással mindkét csoportban. A *talpra állás és fejlődéssel* szignifikánsan negatívan járt együtt az *önbizalomvesztés és feladás* (középiskolások $r = 0,39$ $p < 0,01$; egyetemisták $r = 0,21$ $p < 0,01$). Az összefüggés a középiskolások esetében szignifikánsan erősebb volt ($z = 3,02$; $p = 0,031$) (lásd 1. ábra).

*A személyes versengés mértéke
és a győzelemmel és veszteséssel való megküzdés*

A személyes *versengés mértéke* és a győzelemmel és veszteséssel való megküzdés mintázatai tekintetében is számos hasonlóságot azonosítottunk. Az *erősebb versengés* mindkét csoportban együtt járt a győzelemre adott *öröm és aktiváció* (középiskolások $r = 0,28$ $p < 0,01$; egyetemista $r = 0,13$ $p < 0,05$), valamint az *énfelnagyítás* (középiskolások $r = 0,20$ $p < 0,01$; egyetemista $r = 0,21$ $p < 0,01$) és a vesztesre adott *szomorúság és frusztráció* (középiskolások $r = 0,28$ $p < 0,01$; egyetemista: $r = 0,13$ $p < 0,05$) érzelmi reakciókkal. Az *erősebb versengési* késztetés mindkét csoportban együtt járt a győzelem utáni *lelkességgel* (középiskolások: $r = 0,40$ $p < 0,01$; egyetemista: $r = 0,27$ $p < 0,01$), és vesztes esetén a *talpra állással és fejlődéssel* (középiskolások $r = 0,36$ $p < 0,01$; egyetemista $r = 0,20$ $p < 0,01$). A gimnazisták esetében a *versengési késztetés* szignifikánsan szorosabb összefüggést mutatott a *talpra állással*, mint egyetemisták esetében ($z = 2,18$; $p = 0,029$) (lásd 1. ábra).

A győzelem fontossága és a győzelemmel kapcsolatos érzelmi reakciók között is hasonló együttjárások mutatkoztak a két csoportban. Minél *fontosabb* a győzelem valakinek, annál nagyobb *örömet és aktivációt* él át (középiskolások: $r = 0,52$ $p < 0,01$; egyetemista: $r = 0,59$ $p < 0,01$), valamint annál nagyobb *énfelnagyítást* mutat (középiskolások: $r = 0,41$ $p < 0,01$; egyetemista: $r = 0,36$ $p < 0,01$) (lásd 1. ábra).

*A versengési partnereknek tulajdonított szerep
középiskolások és egyetemisták esetében*

A versengési társaknak tulajdonított szerep tekintetében megegyezett a szerepek rangsora: mindkét csoportban leginkább barátoknak és legkevésbé ellenségnek tekintik a riválist. Két tételben találtunk szignifikáns különbséget. A középiskolások magasabb átlagot értek el az „Akikkel versengek, többnyire a barátaim. Kedvelem őket” tételben, míg az egyetemisták az „Akikkel versengek, többnyire az ellenségeim. Nem szeretem őket” kijelentéssel értettek inkább egyet (11. táblázat).

11. táblázat. Korcsoportok szerinti különbségek a versengési partnernek tulajdonított szerepben középiskolások és egyetemisták között

	Középiskolás		Egyetemista		F	p
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás		
Akikkel versengek, többnyire a barátaim . Kedvelem őket.	3,48	1,00	3,11	0,99	15,304	0,000
Akikkel versengek, többnyire az ellenségeim . Nem szeretem őket.	2,27	0,95	2,53	1,01	7,777	0,006

Mind a középiskolások, mind az egyetemisták esetében a győzelemre adott *én-felnagyítás* (középiskolások: $r = 0,34$ $p < 0,01$; egyetemisták: $r = 0,37$ $p < 0,01$) és a vesztesre adott *agresszió a győztesrel szemben* (közép: $r = 0,27$ $p < 0,01$; egy: $r = 0,23$ $p < 0,01$) pozitívan és szignifikánsan korrelált a rivális *ellenségnek* tekintésével (1. ábra).

ÉLETKORI KÜLÖNBSÉGEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Az összehasonlító vizsgálat alapján a két korcsoport között számos különbség mutatkozott.

A középiskolások *szignifikánsan versengőbbnek* vallották magukat, és *fontosabbnak* tartották a *győzelmet*, mint az egyetemisták. Győzelem esetén erősebben jellemzi őket az *öröm és aktiváció*, mint érzelmi reakció. Náluk jelent meg a győzelemmel való *elégedettség* önálló érzelmireakció-faktorként. A középiskolásokra jellemzőbb volt a győzelem utáni lelkes folytatás a *lelkesedés* és a vesztes utáni *talpra állás és fejlődés* is. A középiskolások inkább *barátnak* tekintik a versengési partnerüket, mint az egyetemisták. Mindezek alapján a serdülő csoport kiegyensúlyozottabb győzelemmel és veszttel való megküzdési mintázatot mutatott, mint a felnőttkor küszöbén álló csoport.

Ezzel szemben az egyetemistákat erősebben jellemezte győzelem esetén a *zavar és szociális óvatosság* mint érzelmi reakció. Náluk jelent meg győzelem esetén az *énfelnagyítás* kontrollja, vagyis a *szerénység* mint önálló érzelmi reakciómintázat.

Vesztés esetén csak egyetemistáknál azonosítottuk a *deaktiváció* érzelmi mintázatát. Vesztés esetén inkább jellemezte az egyetemistákat az *önleértékelés*. Az egyetemisták inkább *ellenségnek* tekintik a versengési partnerüket, mint a gimnazisták. Mindezek alapján a felnőttkor küszöbén álló csoportra erősebben volt jellemző egy inkább elkerülő mintázat, mint a serdülő csoportra.

Lakóhely szerinti különbségek

A fentiek alapján úgy tűnhetne, hogy a serdülők versengőbbek és mind a győzelemmel, mind a veszteséssel kapcsolatban adaptívabb megküzdési módokkal jellemezhetők, mint az egyetemista korosztály. Azonban az egyetemista korosztály két nagyobb alcsoportból tevődött össze. A Budapesten tanuló egyetemisták és a vidéken tanuló egyetemisták csoportjából. Az egyetemisták adatait elemző korábbi vizsgálatban (FÜLÖP és NAGY, 2013) összehasonlítottuk a vidéken és a Budapesten tanuló, illetve a vidéken és Budapesten született egyetemisták győzelemmel és veszteséssel való megküzdési mintázatait, és azt találtuk, hogy a különbség nem elsősorban azok között volt, akik vidéken, illetve a fővárosban nőttek fel, hanem azok között az egyetemisták között, akik Budapesten, illetve vidéken tanultak, függetlenül attól, hogy hol születtek, illetve jártak gimnáziumba. A Budapesten tanulókat erősebb versengési késztetés és adaptívabb megküzdési stratégiák jellemezték.

Az életkori és a Budapest versus vidék hatások elkülönítésére további statisztikai elemzéseket végeztünk. Elsőként megvizsgáltuk, hogy valóban versengőbb-e a serdülő középiskolás korosztály. Azt találtuk, hogy a középiskolások és a Budapesten tanuló egyetemisták versengési attitűdjének átlaga teljesen azonos volt: 3,20, míg a vidéken tanuló egyetemisták átlaga ettől szignifikánsan különbözött (Bp: 3,20; vidék: 2,93; $F(169,124) = 2,639, p < 0,01$), ők kevésbé voltak versengők.

A saját versengési késztetés és a mások percepciójának az átlaga közötti különbség mind a budapesti középiskolások, mind a budapesti egyetemisták esetében szignifikáns, a késztetés nagyobb, mint amit abból a válaszadók szerint a külvilág észlel, a vidéki egyetemisták esetében viszont nincs különbség (saját versengés átlaga 2,93, mások által észlelt versengési késztetés átlaga 2,92). A budapesti egyetemisták esetében a két megítélés közötti különbség szignifikánsan nagyobb (Bp: 0,28; vidék: 0,01; $F(199,041) = 3,085, p < 0,01$), mint a vidéki egyetemisták esetében.

A többi mutató esetében létrehoztunk egy „Lakóhely” nevű változót: a „budapestinek” nevezett csoportba minden a vizsgálatban részt vevő gimnazista és minden Budapesten tanuló egyetemista beletartozott, a „vidékinek” nevezett csoportba csak a vidéken tanuló egyetemisták. A születési hely szerint azért nem alkotunk hasonló mutatót, mert az egyetemista adatok elemzése során az nem mutatott összefüggést a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos megküzdési mintázatokkal (FÜLÖP és NAGY, 2013). Két szempontos varianciaanalízissel megvizsgáltuk a különbségeket a lakóhely és a korcsoport szerint. Interakció nem volt számítható, mert a középiskolák közül mind budapesti volt.

A *győzelem fontossága* esetén (átlagok: Közép: 3,78; Bud. egy: 3,69; Vid. egy: 3,18) szignifikáns lakóhely szerinti különbséget ($F(1; 420) = 4,027; p = 0,045$) találtunk, míg korcsoport szerintit nem ($F(1; 420) = 2,704; p = 0,101$). A budapestieknek fontosabbnak mutatkozott a győzelem, mint a vidéki egyetemistáknak.

A győzelemre adott *öröm és aktiváció* érzelmi reakció esetén is szignifikáns lakóhely szerinti különbséget találtunk ($F(1; 429) = 28,971; p < 0,001$), de korcsoport szerintit nem ($F(1; 429) = 0,073; p = 0,787$). A budapestiek inkább reagálnak a győzelemre örömmel és aktivációval, mint a vidéki egyetemisták.

A győzelemre adott *zavar és szociális óvatosság* érzelmi reakció esetén szignifikáns lakóhely szerinti különbséget találtunk ($F(1; 428) = 13,954; p < 0,001$), míg korcsoport szerintit nem ($F(1; 428) = 0,407; p = 0,524$). E szerint a vidéki egyetemisták inkább reagálnak zavarral a győzelemre, mint a budapesti csoport tagjai.

A győzelemre adott viselkedéses reakció a *lelkesedés* esetén is szignifikáns volt a lakóhely szerinti különbség ($F(1; 427) = 18,626; p < 0,001$), míg a korcsoport szerintit nem ($F(1; 427) = 0,091; p = 0,763$). A budapestiek inkább lelkesen folytatják győzelem után, mint a vidéki egyetemisták.

A veszteségre adott érzelmi reakció, az *önleértékelés* esetén is szignifikáns volt a lakóhely szerinti különbség ($F(1; 427) = 10,630; p = 0,001$), míg a korcsoport szerintit nem ($F(1; 427) = 3,819; p = 0,051$). A vidéki egyetemisták inkább reagálnak önleértékeléssel a veszteségre, mint a budapesti csoport tagjai.

Megvizsgálva a veszteség után a *hamar feladom* viselkedéses reakcióra vonatkozó itemet (átlagok: Közép: 2,30; Bud. egy: 2,25; Vid. Egy: 2,62), ugyancsak szignifikáns a lakóhely szerinti különbség ($F(1; 423) = 4,513; p = 0,034$), míg a korcsoport szerintit nem ($F(1; 423) = 1,334; p = 0,249$). A vidéki egyetemisták inkább értenek egyet ezzel, mint a budapesti csoport tagjai.

A veszteségre adott érzelmi reakció a *talpra állás* esetén is szignifikáns volt a lakóhely szerinti különbség ($F(1; 426) = 5,292; p = 0,022$), míg a korcsoport szerintit nem ($F(1; 426) = 0,172; p = 0,679$). A budapestiek inkább reagálnak talpra állással és fejlődéssel a veszteségre, mint a vidéki egyetemisták.

A budapesti gimnazisták és egyetemisták között nem volt különbség a rivális ellenségnek tekintésében (Budapesti gimnazisták: 2,27; Budapesti egyetemisták: 2,38). Ugyanakkor a vidéki egyetemisták szignifikánsan inkább egyetértettek az-
zal, hogy „*Akikkel versengek, többnyire az ellenségeim. Nem szeretem őket.*” (vidéki egyetemisták: 2,64; $d(225,807) = -2,015, p < 0,05$).

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS MEGBESZÉLÉS

A jelen vizsgálat egyik célja az volt, hogy feltárja van-e életkori különbség a középiskolás serdülő korosztály győzelemmel és veszteséssel való megküzdése és a fiatal felnőttkor küszöbén álló egyetemisták között. Kérdés, hogy a serdülőkorban kialakult győzelem-vesztés megküzdésimód-mintázatok azonosak-e és azonos mértékben jellemzik-e ezt a két korcsoportot, történik-e ezen az életkori szakaszváltás szinten változás a győzelem és veszteség feldolgozása terén, vagy a két korcsoport ebben a kérdésben nem mutat fejlődési különbséget.

A **győzelemre** és vesztesre adott érzelmi és viselkedési reakciók esetében a reakciómintázatok nagy része megegyezett a két egymástól független csoportban, a konstruktumekvivalencia-vizsgálatok alapján a középiskolások és egyetemisták mintázatukat tekintve nagyon hasonló pszichés választípusokat adnak a győzelemre és a vesztesre. A győzelemre adott érzelmi reakciók esetében a négy azonosított mintázat közül három megegyezett: az *öröm és aktiváció*, az *énfelnagyítás* és a *zavar és szociális óvatosság*. Mindössze egy reakció volt eltérő: a gimnazistáknál a negyedik mintázat a győzelemmel és önmagával való *elégedettség*, az egyetemistáknál a *szerénység* volt.

A **vesztésre** adott érzelmi reakciók esetében is három megegyezőt találtunk: az *önleértékelést*, az *agressziót a győztesrel szemben* és a *szomorúság és frusztrációt*. Az egyetlen eltérés az egyetemistáknál azonosított negyedik reakciómintázat, a *deaktiváció* volt.

A **győzelemmel** kapcsolatosan azonosított viselkedési reakció, a *lelkesedés* is megegyezett, és hasonlóképpen megegyezett a **vesztéssel** kapcsolatos *talpra állás és fejlődés*, valamint az *önbizalomvesztés és feladás*. Ez a nagyfokú egyezés arra utal, hogy a győzelem és vesztes érzelmi és viselkedési feldolgozásának olyan mintázatait sikerült azonosítanunk, amelyek a serdülőkor és a felnőttkor küszöbén álló fiatalok esetében stabilan jelen vannak. Ezek a győzelem-vesztés mintázatok a Tucker-phi vizsgálatok alapján megfeleltek a legszigorúbb konstruktumekvivalencia szabályainak (VAN DE VIJVER és LEUNG, 1997).

Kulturális összehasonlító vizsgálatok esetében HAU és HO (2010) azt hangsúlyozzák, hogy a nemcsak a konstruktumekvivalencia fejezheti ki, hogy egy pszichés jelenség azonos módon konstruálódik meg két vagy több kultúra között, hanem az is, ha azonos együttjárások mutatkoznak az egyes összetevők között. Ez nemcsak kulturálisan eltérő csoportok, hanem életkori csoportok közötti összehasonlításra is igaz. Mind a győzelemre adott érzelmi és viselkedési, mind a vesztesre adott érzelmi és viselkedési reakciók között számos olyan összefüggést azonosítottunk, amelyek mindkét csoportban jelen voltak, vagyis a reakciók között funkcionálisan ekvivalens kapcsolat volt. A két csoportra egyaránt jellemző összefüggések alapján csakúgy, mint a két csoportban külön-külön, három egymástól eltérő versengési mintázat azonosítódott: az általunk *kiegyensúlyozottnak* nevezett, az általunk *narcisztikus-agresszív*nak nevezett és az általunk *elkerülő*nek nevezett mintázat.

Ez a három, a győzelem és a vesztes kezelését leíró mintázat jól megfeleltethető annak a három versengési attitűdnek, amelyet önfejlesztő versengő (RYCKMAN, HAMMER, KACZOR és GOLD, 1996), hiperversengő (RYCKMAN, HAMMER, KACZOR és GOLD, 1990) és a versengést kerülő (RYCKMAN, THORNTON és GOLD, 2009) személyiségirányultságnak neveznek. RYCKMAN és munkatársai (1990, 1996, 2009) azonosították ezt a háromféle attitűdöt, de nem vizsgálták és tárták fel azt, hogy miképpen is működik egy-egy általuk azonosított személyiség, ha győz, illetve ha veszít. A személyiségleírások természetesen tartalmaztak utalásokat a győzelemhez és a veszteshez fűződő viszonyra vonatkozóan, de ezek szisztematikus kutatása nem történt meg. A jelen vizsgálat eredményei ezt lehetővé teszik. A kiegyensúlyozott-megküzdő mintázat az önfejlesztő versengő (RYCKMAN és mtsai, 1996)

győzelem-vesztés kezelésére világíthat rá. A narcisztikus-agresszív győzelem-vesztés mintázat a hiperversengő (RYCKMAN és mtsai, 1990), az elkerülő-feladó győzelem-vesztés mintázat pedig az elkerülő versengő (RYCKMAN, 2009) győzelem-vesztés kezelésének a megértését segítheti.

Az, hogy a két egymástól független csoportban egyértelműen azonosítani lehetett ezt a három reakciómintázatot, megalapozza a győzelem és veszteség érzelmi-viselkedéses kezelése általános modelljének a felállítását.

Az elvégzett vizsgálatok lényegében nem mutattak életkori különbséget a középiskolás serdülők és a felnőttkor küszöbén álló egyetemisták között. A két korcsoport fejlődési feladatai mások, de mindkét csoportban jelentős szerepe van a versengésnek. A serdülők esetén a kortárskapcsolatokon belüli hierarchiában elfoglalt hely megszerzése, a felnőttkor küszöbén állók esetében a munkaerőpiacra történő belépésre való felkészülés teszi szükségessé a megfelelő győzelem-vesztési reakciómódok jelenlétét. A két életkori csoport közötti különbségek hiánya többféle lehetséges magyarázatot enged meg. MASCOLO és FISCHER (1995) azt állítják, hogy a serdülőkorra már annyi siker és kudarc (győzelem és veszteség) és az énképet érintő élmény ért egy egyént, hogy az ezekkel való megküzdésnek az egyénre jellemző mintázatai már stabilizálódnak. Az ebben a vizsgálatban nyert eredmények ugyanakkor azt a nézetet is erősítik, hogy a serdülőkor után nem a fiatal felnőttkor, hanem egy átmeneti időszak következik, amely sok tekintetben hasonló a serdülőkorhoz. Az itt elvégzett vizsgálat alapján legalábbis a győzelem-vesztés kezelés területén ez a helyzet. A két életkori csoport között talált különbségek nem az életkorral, hanem egy másik demográfiai változóval, a jelenlegi lakóhellyel mutattak együttjárást. A Budapesten élő serdülők és a Budapesten tanuló felnőttkor küszöbén álló egyetemisták nagyon hasonló versengési késztetéssel rendelkeztek, önmaguknak egyformán nagyobb versengési késztetést tulajdonítottak, mint amit meglátásuk szerint mások észlelnek róluk, a győzelemnek egyforma fontosságot tulajdonítottak, a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos különböző érzelmi és viselkedéses megküzdési módok is azonos módon jellemezték őket, és azonos jelentést tulajdonítottak a riválisnak is. Mindezekben azonban különböztek a vidéken tanuló egyetemistáktól, akik kevésbé versengőnek vallották magukat, nem tulajdonítottak maguknak nagyobb versengési késztetést, mint amit a kívülvilág észlel, és érzelmi és viselkedéses megküzdési módjuk is más hangsúlyú volt. A Budapesten élő gimnazistákat és egyetemistákat egyaránt erősebb versengési késztetés és inkább *kiegyensúlyozott* győzelemmel és veszteséssel való megküzdési mintázat jellemezte, vagyis a győzelemre inkább reagálnak örömmel és aktivitással, valamint energikus folytatással és az újabb kihívásokkal való szembenézéssel, veszteség után pedig inkább talpra állnak. A vidéki egyetemista korosztály viszonya a győzelemhez és veszteséghez konfliktusosabb és *elkerülőbb*. Több a győzelemmel kapcsolatos zavar és társas óvatosság, és erősebb a veszteség utáni önleértékelés és feladás. Mindez egy valamivel ellenségesebb társas közegben teteleződik.

A Budapesten tanuló egyetemista mintáknak több mint a fele vidéki születésű és ott járt gimnáziumba, majd úgy döntött, hogy tanulmányait a fővárosban folytatja. Budapest az ország lakosságának közel egyötödével rendelkezik, és a legnagyobb gazdasági erővel bíró régió az országban. A gazdasági válság tovább erősí-

tette a főváros pozícióit a vidékkel szemben. 2010-ben a főváros termelte a magyar GDP közel 40%-át. A fővárosban magasabbak a bérek, mint a többi régióban. Az egy lakosra jutó nettó jövedelem a fővárosban és térségében két és félszerese a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozó vidéki kistérségének.¹ A migráció szakirodalma szerint a nagyvárosokba vándorlás a jobb oktatási és munkalehetőségek, valamint a nagyobb gazdasági és kulturális tőke reményében történik (RYE, 2006). COTE (1997) a vidékről a nagyvárosba/fővárosba migrálókat erős sikerre irányuló drive-val jellemzi és a „go-getters” (nekiindul, hogy megszerezze) kifejezést használja rájuk, mert vállalják annak rizikóját, amit a megszokott, családiasabb környezettől való elszakadás jelent annak érdekében, hogy a jövőben több anyagi és kulturális erőforráshoz jussanak hozzá.

A jelen vizsgálat felveti azt a kérdést, hogy vajon azok a vidéki középiskolások választják-e a fővárosi vezető egyetemeken való továbbtanulást (a vizsgálatban az ELTE, a Corvinus Egyetem, a BME diákjai vettek részt), akik eleve merészebbek, versengőbbek, vállalkozóbb kedvűek, magabiztosabbak, illetve a versengéssel és győzelemmel és veszteséssel jobb megküzdő képességgel rendelkeznek, vagy a budapesti életük során akkulturálódnak egy erősebben versenyre épülő, dinamikusabb közegehez, vagy mindkettő szerepet játszhat a különbségekben. Az akkulturáció szakirodalma rövid, átmeneti külföldi tartózkodás esetén is tételezi a kulturális változást, és annak hosszú távú hatását feltételezi a viselkedésre. AKKERMANS, HARZING és WITTELOOSTUJIN (2010) kifejezetten az együttműködés és versengés akkulturációját mutatták ki olyan holland egyetemisták körében, akik angolszász kultúrában három hónapnál hosszabb ideig tanultak. A vizsgálatok szerint a kevésbé versengő hollandok az angolszász kultúrában eltöltött idő hatására versengőbbek lettek, vagyis a Fogoly Dilemma játékban kevesebb együttműködő és több versengő választásuk volt. A kutatók szerint a holland diákok az amerikai társas közeg versengőbb normáihoz és értékeihez asszimilálódtak. Fel is vetik a kérdést, hogy ha ilyen gyorsasággal lehet megváltoztatni a versengéshez fűződő viszonyt, akkor az mennyiben tekinthető stabil személyiségjellemzőnek és tulajdonságnak.

A kérdés megválaszolásában fontos szempontnak tarjuk azt, amit ARNETT (2000, 2004) vall erről az életkori csoportról. ARNETT (2000, 2004) szerint a felnőttkor küszöbe az egyetemi tanulmányokat folytatók esetében az önelfedezés szabad időszaka. A szabadságot az teremti meg, hogy a fiatal már nem áll a szülők kontrollja alatt, de még nem is munkavállaló, akinek a munka világában és szabályai szerint kell helytállnia. Ebben az időszakban talán a legnagyobb teret kapja a viselkedéstanulás, az új készségek tudatos fejlesztése és elsajátítása, az identitás tudatos alakítása. Ez lehetővé teszi, hogy a felnőttkor küszöbén álló fiatalok gyorsan elsajátítsák a felnőtt világban sikeresnek tekinthető készségeket. Ez különösen jelentős, mert ez az időszak a szakmai felkészülés a munka világára is. A jelenlegi kiszámíthatatlan gazdasági környezetben, amelyre globálisan a kiélezett és egyre erősödő munkaerő-piaci verseny jellemző, elengedhetetlen volna, hogy a fiatal felnőttek megfelelő versengési készségekkel rendelkezzenek. A jelenlegi vizsgálat eredménye azonban felveti a kérdést, hogy vajon miért mutatnak kevésbé adaptív

¹ http://index.hu/gazdasag/2013/01/22/gdb_budapest_vs._videk/

megküzdési mintázatot a vidéki egyetemisták, akik éppúgy hamarosan a munka világába lépő fiatalok, mint a Budapesten tanulók. Erre a kérdésre a jelen vizsgálat nem tud választ adni, és valójában mi nem ismerünk olyan hazai vizsgálatot, amelynek az eredményei segítenének annak megértésében, hogy mivel magyarázható ez a különbség.

Az egyetemista korosztályban az érzelmek és a viselkedés kapcsolata kevésbé volt erős, viszont a győzelemre és a veszteségre adott kiegyensúlyozott érzelmi reakciók (győzelem utáni öröm és aktiváció és veszteség utáni szomorúság és frusztráció) esetében náluk találtunk erősebb az összefüggés.

A feltárt különbségek ellenére a két különböző korosztályhoz tartozó magyar csoporttal végzett vizsgálat igazolni látszik azt a kiinduló feltevésünket, hogy a vannak a versengésszerű győzelem és veszteség kezelésének olyan emocionális és viselkedésszerű mintázatai, amelyek mindkét korosztályban megjelennek, és azonos struktúrába illeszkednek. Ez megengedi azt a további feltételezést, hogy olyan folyamatokról van szó, amelyek a győzelem és veszteség lélektanának univerzálisan jellemző vonásai.

A VIZSGÁLAT KORLÁTAI

A jelen vizsgálat keresztmetszeti összehasonlítás. Ahhoz, hogy egyértelmű választ lehessen adni a kérdésre, hogy vajon a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos megküzdési mintázatok változnak-e a serdülőkor és a fiatal felnőttkor között, valamint arra, hogy a szociokulturális környezet megváltozásának hatására ugyancsak változnak-e ezek a reakciómódok, longitudinális vizsgálatokra lenne szükség, köztük olyanokra, amelyeket versengésszerű környezetet váltó személyekkel hajtanak végre.

A győzelemmel és veszteséssel való érzelmi és viselkedésszerű megküzdés általános modelljének a megalkotásához további korosztályi csoportokkal és más kulturális közegben is meg kell vizsgálni, hogy milyen mintázatok és azoknak milyen összefüggései azonosíthatóak, és a modellt a strukturális egyenlet modellezés módszerének segítségével kell megerősíteni.

IRODALOM

- AKKERMANS, D., HARZING, A. W., & WITTELOOSTUJIN, A. (2010). Cultural accommodation and language priming. *Management International Review*, 50(5), 559–583.
- ARNETT, J. J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480.
- ARNETT, J. J. (2004). *Emerging Adulthood: The Winding Road from Late Teens through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.
- ARNOCKY, S., & VAILLANCOURT, T. (2012). A multi-informant longitudinal study on the relationship between aggression, peer victimization, and dating status in adolescence. *Evolutionary Psychology*, 10, 253–270.
- BERECZKEI T. (2003). *Evolúciós pszichológia*. Budapest: Osiris.

- COLEMAN, J. S. (1962). *The Adolescent Society*. Glencoe, IL: Free Press.
- COTE, G. (1997). Socio-economic attainment, regional disparities and internal migration. *European Sociological Review*, 13, 55–77.
- CSÁNYI V. (1994). *Viselkedés, gondolkodás, társadalom: etológiai megközelítés*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ELKIND, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 38, 1025–1034.
- ERIKSON, E. (1968). *Identity, Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton.
- FOURNIER, M. A. (2009). Adolescent hierarchy formation and the social competition theory of depression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(9), 1144–1172.
- FÜLÖP M. (2008). Paradigmaváltás a versengéskutatásban. *Pszichológia*, 28(2), 113–140.
- FÜLÖP M. és NAGY T. (2013). Életünk egy versengő világban: a győzelem és veszteség pszichológiája. In BÖHM G. és FEDELES T. (szerk.), *Bölcsészakadémia* (73–96). Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- FÜLÖP M. és BERKICS M. (2007). A győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés mintázatai serdülőkorban. *Pszichológia*, 27(3), 194–220.
- HARTER, S. (1999). *The Construction of the Self*. New York: The Guilford Press.
- HAU, K.-T., & HO, I. T. (2010). Chinese students' motivation and attachment. In M. BOND (Ed.), *Oxford Handbook of Chinese Psychology* (187–204). Oxford: Oxford University Press.
- MASCOLO, M. F., & FISCHER, K. W. (1995). Developmental transformations in appraisals for pride, shame and guilt. In J. P. TANGNEY, & K. W. FISCHER (Eds.), *Self-conscious Emotions* (64–113). New York: The Guilford Press.
- MERTEN, D. E. (1997). The meaning of meanness: Popularity, competition, and conflict among junior high school girls. *Sociology of Education*, 70, 175–191.
- MURPHY, M. L. M., SLAVICH, G. M., ROHLDER, N., & MILLER, G. E. (2013). Targeted rejection triggers differential pro and anti-inflammatory gene expression in adolescence as a function of social status. *Clinical Psychological Science*, 1(1), 30–40.
- PEKRUN, R., ELLIOT, A. J., & MAIER, M. A. (2006). Achievement goals and discrete achievement emotions: A theoretical model and prospective test. *Journal of Educational Psychology*, 98, 583–597.
- PRICE, J. (2000). Subordination, self-esteem and depression. In L. SLOMAN, & P. GILBERT (Eds.), *Subordination and Defeat* (165–177). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- RYCKMAN, M. R., HAMMER, M., KACZOR, L. M., & GOLD, J. A. (1990). Construction of a Hypercompetitive Attitude Scale. *Journal of Personality Assessment*, 55(3–4), 630–639.
- RYCKMAN, M. R., HAMMER, M., KACZOR, L. M., & GOLD, J. A. (1996). Construction of a Personal Development Competitive Attitude Scale. *Journal of Personality Assessment*, 66(2), 374–385.
- RYCKMAN, M. R., THORNTON, B., & GOLD, J. A. (2009). Assessing competition avoidance as a basic personality dimension. *Psychology*, 143, 175–192.
- RYE, J. F. (2006). Leaving the countryside: An analysis of rural-to-urban migration and long-term capital accumulation. *Acta Sociologica*, 49(1), 47–65.
- SAVIN-WILLIAMS, R. C., & BERNDT, T. J. (1990). Friendships and peer relations during adolescence. In S. S. FELDMAN, & G. R. ELLIOTT (Eds.), *At the Threshold: The Developing Adolescent* (277–308). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- TANGNEY, J. P., & FISHER, K. W. (Eds.) (1995). *Self-conscious Emotions: The Psychology of Shame, Guilt, Embarrassment and Pride*. New York: The Guilford Press.

- TRACY, J. L., & ROBINS, R. W. (2007). The self in self-conscious emotions. In J. L. TRACY, R. W. ROBINS, & J. P. TANGNEY (Eds.), *The Self-conscious Emotions* (1–20). New York: The Guilford Press.
- TRACY, J. L., & MATSUMOTO, D. (2008). The spontaneous display of pride and shame: Evidence for biologically innate nonverbal displays. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 11655–11660.
- VAN DE VIJVER, F. J. R., & LEUNG, K. (1997). *Methods and Data Analysis for Cross-cultural Research*. London: Sage.

COPING WITH WINNING AND LOSING: COMPARISON OF ADOLESCENTS AND “EMERGING ADULTS”

FÜLÖP, MÁRTA – NAGY, TAMÁS

Competitive processes always have an outcome: competitors become winners or losers. Both winning and losing are intensive emotional experiences. The nature and pattern of these experiences may determine the effect of the competitive process on the person's future behaviour in competitive situations, whether his/her reaction will be approaching or avoiding.

Previous researches revealed clearly distinct patterns of emotional and behavioural coping with winning and losing among adolescents (secondary school students) and among emerging adults (university students). The present study investigates on one hand whether the pattern revealed in the two groups are the same, i.e. these patterns mean identical emotional and behavioural experiences in the two age groups. By revealing construct equivalent reactions and their functionally equivalent relationships the study wants to lay the foundation of a general model of emotional and behavioural coping with winning and losing. The other question of the study is whether the identical emotional and behavioural patterns have different prevalence in the two age groups.

352 secondary school students and 289 university students participated in the research. All secondary school students were from Budapest, but the university sample consisted of students studying in Budapest and in other towns of Hungary as well. A questionnaire of closed-ended questions was administered to the respondents. The answers were factor analyzed separately in the two groups and their construct equivalence was examined. Most of the revealed reaction patterns proved to be construct equivalent in the two separate groups, and the relationships between them proved to be functionally equivalent (significant correlations with the same directions). Age differences were not found between the two groups, but there was a significant difference between the participants who live and study in Budapest (both secondary school and university students) and those university students who study in other towns. Those living in Budapest have more balanced coping strategies than those studying in other towns. Avoidant coping was significantly more present in the latter group.

The construct equivalent reaction patterns and the functionally equivalent relationships between them imply that the revealed patterns can be regarded as a basis of a general model of coping with winning and losing.

Key words: competition, winning, losing, coping, adolescence, emerging adulthood